

ЛИЛИК І.В.

студентка 1-го курсу екологічного факультету Житомирського національного агроекологічного університету, м. Житомир

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

Політико-правові дискусії, що розгорнулися в українському суспільстві після видання Президентом України низки указів про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України п'ятого скликання і призначення позачергових виборів до українського парламенту, яскраво проілюстрували значимість права як засобу регулювання суспільних відносин та забезпечення соціального компромісу. Практично усі сторони апелювали до Конституції та законодавства України, Конституційного суду та судів загальної юрисдикції. Водночас було простежено нерозмежованість між аксіологічними та правовими установками, з одного боку, та приписами нормативно-правових актів з іншого, тобто було ототожнено правовий вплив та правове регулювання суспільних відносин, що зумовило численні юридичні колізії. Наведене свідчить про необхідність загальнотеоретичного дослідження критеріїв розмежування правового впливу та правового регулювання суспільних відносин.

Не варто ототожнювати два явища: правове регулювання і правовий вплив. Термін "регулювання" походить від латинського слова "regulo" - "правило" і позначає впорядкування, налагодження, приведення чогось у відповідність з чимось. Термін "вплив" означає вплив на що-небудь за допомогою системи дій. Значення навантаження цих двох категорій близькі, частково збігаються, але неоднозначні.

Правовий вплив – це поширення дії права в усіх його формах на свідомість і поведінку людей, на їх взаємодію, як учасників суспільних відносин з метою забезпечення особистих чи соціально-значущих результатів.

Співвідношення правового регулювання і правового впливу є таким:

1) правове регулювання є різновидом соціального регулювання, однією з форм соціального впливу, тоді як правовий вплив є частиною соціального впливу, пов'язаний із тими суспільними відносинами, які не регулюються правом, але на які поширюється дія права;

2) предмет правового регулювання є вужчим за обсягом, ніж предмет правового впливу, бо він становить тільки ті суспільні відносини, що регулюються правом. А предметом правового впливу охоплюються й ті відносини (економічні, політичні, соціокультурні), які не регулюються правом;

3) правове регулювання і правовий вплив мають власні механізми. Механізм правового регулювання здійснюється через систему юридичних засобів і форм, а механізм правового впливу функціонує через систему юридичних і неюридичних (ідеологічних, психологічних, інформаційних) засобів;

4) правове регулювання відзначається точною юридичною мірою, оскільки регулювання відбувається за допомогою певних правових норм і здійснюється через правовідносини. Правовий вплив не завжди має точну юридичну міру: окрім норм права, застосовує інші соціальні засоби і форми впливу на поведінку людей і не обов'язково здійснюється через правовідносини;

5) правове регулювання є специфічно юридичним, обов'язковим, що пов'язане з установленням прав і обов'язків суб'єктів, із прямими приписами про можливу і належну поведінку. А правовий вплив не має виключно юридичної специфіки, є загальним, в якому діє не лише право як сукупність норм, а й "дух" права, виявляється прояв дії права на правову свідомість і культуру особи, що сприяє виробленню стандарту законослухняної поведінки; б) правове регулювання може досягти результатів за допомогою усіх форм реалізації права (використання дозволів (прав), виконання обов'язків, додержання заборон, застосування норм права), спираючись у разі необхідності на державний примус. Правовий вплив не може гарантувати доведення норм права до їх виконання, оскільки не має у своєму розпорядженні всього різноманіття способів, притаманних правовому регулюванню (рекомендації, заохочення, примус та ін.), хоч і припускає застосування примусу [1, с. 9–10].

Якщо брати за основу поширену серед теоретиків позицію П. Рабіновича, що правове регулювання – це здійснюваний державою за допомогою юридичних засобів вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування [2, с. 165], то таке визначення відповідає позитивістському (домінуючому в континентальній правовій системі) трактуванню права.

На думку В. Нерсисянца, правовий вплив, керуючись системою його засобів, способів та завдань, пов'язаний із природничими теоріями права (у їхньому релігійному чи світському трактуванні з позиції теології, етики, юриспруденції чи філософії права) [3, с. 30]. Згадаймо, наприклад, значення релігійної свідомості для забезпечення ефективного правового регулювання у державах, що належать до релігійних правових систем. Не можна не брати до уваги й те, що інколи визначальними чинниками стосовно свідомості та поведінки суб'єктів права є їхні аксіологічні та правові установки. Так, в Україні яскравим прикладом впливу корпоративних потреб та інтересів на соціально-правову практику є радикально протилежні оцінки різних політичних сил у Верховній Раді України щодо указів Президента України про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України п'ятого скликання.

Керуючись наведеним, правовий вплив охоплює розуміння права у двох площинах – як природного, так і юридичного. Правове регулювання – владно-регламентуючий вплив, що відповідає юридичному трактуванню права і його основним функціям.

Наступним критерієм зіставлення правового впливу та правового регулювання є їх соціальне призначення та функції. Соціальне призначення правового впливу – забезпечення загальносуспільних цінностей та невід'ємних природних прав людини. Правове регулювання – це регулювання суспільних відносин з метою втілення в життя передусім нормативно закріплених конкретною державою цінностей. Тобто, якщо правовий вплив у своїй основі має загальносуспільні інтереси, то правове регулювання – як загальносоціальні, так і групові (останні інколи можуть домінувати). Наприклад, якщо ідеологи „громадянського суспільства” однією із його засадничих ознак вважали рівність можливостей для усіх членів суспільства, то у багатьох сучасних демократичних, соціальних та правових державах, в яких за твердженням політиків таке суспільство уже сформоване, парламенти як органи представницького народовладдя законодавчо закріплюють депутатську недоторканність, що є порушенням принципу рівності усіх перед законом і свідченням пріоритету власних інтересів над загальносуспільними [4, с. 22].

Відмінності у соціальній сутності конкретизуються через відмінності у предметі впливу та регулювання. Предмет правового регулювання є вужчим від предмета правового впливу, оскільки до останнього належать ті економічні, політичні та соціальні відносини, які правом не регулюються, однак на які право поширює свій вплив [5, с. 56]. Наприклад, у ч. 2 ст. 682 Цивільного Кодексу України визначено, що якщо договором купівлі-продажу не встановлено умов щодо комплектності товару, продавець

зобов'язаний передати покупцеві товар, комплектність якого визначається звичаями ділового обороту або іншими вимогами, що звичайно ставляться. У цьому випадку цивільна норма надає сторонам право реалізувати договірні домовленості самостійно. Однак відсутність безпосередньо юридичної регламентації ще не означає відсутності правового впливу. Адже звичаї ділового обороту базуються як на економічних чинниках, так і на принципах цивільного права України та приписах норм глави 54 «Купівля-продаж» ЦК України (що суд враховуватиме у разі виникнення спору між сторонами).

Соціальна сутність правового впливу і правового регулювання проявляється у їх функціях [1, с. 9–10]. Якщо група функцій регулятивного статичного характеру (закріплювальна, витіснювальна, стимулювальна, обмежувальна, регламентуюча тощо) властива для правового регулювання, то загальносоціальні динамічні (виховна, інформативна, ціннісно-орієнтаційна, ідеологічна тощо) значною мірою є похідними від правового впливу. Візьмемо наприклад реалізацію права. Уповноважуюча норма надає суб'єктові права можливості певної поведінки. Наприклад, громадяни України мають право обирати і бути обраними до представницьких органів влади. З одного боку, норма закріплює один із основних принципів сучасної виборчої системи; з іншого – формує певну політичну свідомість, установку електорату на участь у здійсненні суспільної влади (а це вже вплив). Юридичний обов'язок окремих категорій громадян декларувати доходи спрямований на регулювання відносин між державою та платниками податків. Водночас ця зобов'язувальна норма дисциплінує, виховує й частково стимулює до належного виконання особою її конституційних обов'язків. Забороняючі норми мають передусім превентивний, попереджувальний характер. Вони близькі до вимог, встановлених іншими соціальними неюридичними нормами – релігійними, моральними тощо (не вбий, не кради, не ображай тощо). Правове регулювання, на відміну від правового впливу, пов'язане із встановленням конкретних прав та обов'язків суб'єктів права, з прямими приписами про необхідне і можливе. Якщо перше означає реалізацію правових норм через правовідносини – то друге не обов'язково [1, с. 56]. Зокрема, притягнення особи до юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку правопорушника зазнати обмеження певних благ, має також попереджувальний та виховний вплив на інших осіб.

Наступна група відмінностей простежується у разі ознайомлення з елементами механізму правового регулювання та правового впливу. До елементів механізму правового регулювання науковці найчастіше зачисляють: норми права, правовідносини, нормативно-правові акти, акти реалізації та застосування права. Перелічені складові правового регулювання можуть водночас бути засобами правового впливу. Спектр елементів механізму правового впливу значно ширший, оскільки крім них, він також включає правову свідомість, правову культуру, стан законності тощо, тобто засоби, які більшою мірою є засобами правового впливу, аніж засобами правового регулювання. Є також відмінності між самими засобами правового регулювання та правового впливу залежно від рівня їх легалізації, ступеня використання та праворегламентуючих можливостей.

Ще один критерій розмежування – рівень впливу міжнародного права на національне. Норми міжнародного права можуть використовуватись у внутрішньодержавній практиці як засіб правового регулювання лише за умови їх ратифікації та імплементації у національне право. Однак вони можуть слугувати засобом правового впливу і без надання їм загальнодержавної обов'язковості. Наприклад, рішення Європейського Суду з прав людини, пов'язані із забезпеченням прав людини, закріплених Конвенцією про захист прав людини та основних свобод 1950 р., можуть бути своєрідним орієнтиром для суддів України у разі розгляду аналогічних справ.

Наведені положення дають змогу висловити можливо і дискусійну думку: правовий вплив і правове регулювання спрямовані на забезпечення системи суспільних цінностей. Співвідносяться вони як загальне і конкретне, як взаємозв'язані та взаємозумовлювальні. Пріоритет того чи іншого визначається конкретно-історичними умовами існування суспільства, особливостями правової системи, категорією суспільних відносин, що регламентуються правом тощо. Наприклад, у демократичній, соціальній, правовій державі верховенство повинно належати складовим правового впливу; в недемократичній чи перехідній – безпосередньо засобам правового регулювання [4, с. 23 – 24].

І як висновок щодо сучасної України: в умовах політичної нестабільності, економічної неутвердженості, правового нігілізму головний акцент повинен бути зроблений на засобах та інших складових правового регулювання. Сьогодні на усіх рівнях має панувати літера, а не дух закону.

Список використаних джерел:

1. Скакун О.Ф. С42 Теорія права і держави: підручник. – 2-ге видання. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 520с.
2. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навчальний посібник. – 9-е видання, зі змінами. – Львів: Край, 2007. – 192с.
3. Нерсисянц В.С. Общая теория государства и права : учеб. для юрид. вузов и факульт. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА, 1999. – 552 с.
4. Косович В. Правовий вплив і правове регулювання: критерії розмежування / В. Косович // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2008. – Випуск 46. – С. 21– 26.
5. Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве / Малько А.В. – 2-ге изд.- М.: Юристъ, 2003. – 256с.